

ADATOK A DÉLKELET-MAGYARORSZÁGON ÁTVONULÓ PÓLING FAJOK (*Numenius sp.*) EGYKORI VADÁSZATÁRÓL

Dr. Sterbetz István

1131 Budapest, Fivér utca 4/a.

1. BEVEZETÉS

A pólingok (*Numenius sp.*) világszerte tapasztalt és számos régióban drámai fogyatkozásának értékelésénél a BENT (1929) által közölt észak-amerikai helyzetkép alapján súlypontosan károsító tényezőnek tekintik a vadászatot. Tovább éleződtek a vélemények, mikor GREY (1991) a kipusztulás veszélyébe került vékonycsőrű póling (*Numenius tenuirostris* VIEILLOT, 1817) esetében hangsúlyozta a vadászatnak vészhelyzetet is teremthető szerepét.

Hazánkban a tömegesen átvonuló nagy póling (*Numenius arquata* LINNAEUS, 1758), meg kis póling (*Numenius phaeopus* LINNAEUS, 1758), valamint a mindenkor nagyon ritkának ismert vékonycsőrű faj vadászatának sohasem volt országos jelentősége. Egyetlen kivétel a Tisza folyó alsó szakaszát szegélyező szikespusztáknak és tavaknak mintegy 80 x 100 km-es négyszögét képező terület, ahol a XIX. század utolsó és a XX. Század első feléből az üzletszerű, meg sportcélú pólingvadászat hagyományai nyomon követhetők. Hivatalos statisztikákból a teríték alakulása nem tűnik ki, az egyéb adatszolgáltatás is alig néhány forrásra szorítkozik. Feldolgozásuk mégis egyrészt azért kívánatos, hogy abból a természetvédelmi kihatásokat érzékelhessük, de megkívánja ezt a vadászattörténet szempontja is.

A sajátos módszerű, délkelet-alföldi pólingvadászatok végső időszakának magam is részese voltam, így lehetőségem nyílt az irodalmat közvetlen, vagy közvetett tapasztalatokkal kiegészíteni. A gyűjtött adatok értékelésére ez ösztönzött.

2. VIZSGÁLATI KÖRÜLMÉNYEK, ANYAG ÉS MÓDSZER

Adatgyűjtésem a Szegedi Fehér-tó, Kiskunfélegyháza, Csongrád, Nagysénás, Szabadkígyós és Kétegyháza, valamint Szeged sarokpontokkal bezárt területre szorítkozott. Ezen belül a Szegedi Fehér-tó - Kiskundorozsma - Algyő, a Kisteleki - Müller-szék és Kiskunfélegyháza, a Tömörkényi Csaj-tó, a Pusztaszeri Dongér-tó (= Büdösszék) és Sándorfalva, Csongrád - Gátér - Szentés szikespusztái, a Nagysénási- és Csabacsüdi-legelők,

majd az úgynevezett vásárhelyi pusztán Orosháza, Gyopáros, Kakasszék, Csomorkány, Szőkehalom, Kardoskút, Békéssámson, Tótkomlós legelői és szikes tavai, végül a Szegedi Nagyszék-sóstó kínáltak a pólingoknak gyülekezőhelyeket. A tárgyalt területek koordinátáit az 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat: A tárgyalt területek koordinátái

Table 1: Coordinates of the investigated sites in South - Hungary

Terület-Site	Koordináták	Terület-Site	Koordináták
Algyő	46°20'N 20°10'E	Kistelek-Müller-szék	46°29'N 19°59'E
Békéssámson	46°25'N 20°38'E	Nagyszénás	47°25'N 20°30'E
Csabacsüd	46°32'N 20°34'E	Orosháza	46°30'N 20°40'E
Csomorkány	46°20'N 20°24'E	Pusztaszeri Dongér-tó	46°34'N 20°05'E
Csongrád	46°42'N 20°10'E	Sándorfalva	46°22'N 20°06'E
Gátér	46°41'N 20°02'E	Szabadkigyós	46°36'N 21°06'E
Gyopáros	46°34'N 20°38'E	Szegedi Nagyszék-sóstó	46°15'N 20°09'E
Kakasszék	46°33'N 20°36'E	Szegedi Fehér-tó	46°20'N 20°07'E
Kardoskút	46°30'N 20°38'E	Szentes	46°40'N 20°17'E
Kétegyháza	46°35'N 21°06'E	Szőkehalom	46°30'N 20°30'E
Kiskundorozsma	46°16'N 20°04'E	Tótkomlós	46°29'N 20°44'E
Kiskunfélegyháza	46°45'N 20°10'E	Tömörkényi Csaj-tó	46°36'N 20°07'E

A természeti viszonyokat áttekintő forrásmunkák:

- Tájékozottságok: LAKATOS (1891), GRÓF (1893), KARAKASSEVICH (1942), ANDÓ (1964), ANDÓ ÉS JAKUCS (1967), ANDÓ (1968), MUCSI (1969), RAKONCZAY (1986, 1986a)
- Talajviszonyok: STEFANOVITS (1963), DARÓK (1965), ANDÓ (1968), RAKONCZAY (1968)
- Vízviszonyok: LAKATOS (1891), BODNÁR (1928), BERETZK *et al* (1959), GAZDAG (1964, 1966), BARANYÓ (1986), MOLNÁR ÉS BÍRÓ (1995)
- Éghajlati tényezők: BACSÓ (1961), PÉCZELY (1972), SZUDÁR (1986), PÉCZELY (1975)
- A növénytakaró jellemzői: RAPAICS (1927), TÍMÁR (1952), BODROGKÖZY (1965, 1966, 1970, 1974, 1980), KOVÁCS ÉS MOLNÁR (1986), MOLNÁR (1991), MOLNÁR ÉS BÍRÓ (1995).

Az idézettek alapján a szolonyeces-szoloncsákos talajú, *Festucás* és *Artemisiás* növénytakarókkal borított szikes puszták környezete nyújtott a pólingoknak élőhelyet. A

korán tavaszodó, hosszú őszi, 500 mm körüli csapadékatlagos klímaviszonyok, az aszályos nyarak és zord telek a szubkontinentális éghajlat jellemzői. Valamennyi pólingfaj legelő, ugarok, tarlók környezetében kereste a zömmel *Orthopterák*ból kikerülő táplálékát. Éjjelező helyigényük azonban eltér, amennyiben a nagy póling a szikes tavak zátonyaihoz, a kis faj pedig a tocsogós rétekhez vonzódott. Elsődleges követelmény volt az alvóhelyek háboríthatatlansága, amelyet csak a terjedelmesebb pusztaterületek kínálhattak (STERBETZ, 1994, 1995).

A hagyományos pólingvadászatok írásos nyomait 1890-ig lehetett visszakeresni, és egy 1969 évi gyűjtővadászat ismertetését tekinthetjük a legutolsónak (STERBETZ, 1997). Saját naplójegyzeteim 1947-től folyamatosak, csak nagyon töredékes hagyaték őrzi a megelőző időszakot. 1939-ben kezdtem Nagyszénás és Orosháza környékén pólingra vadászni, majd 1940-től a Szegedi Fehér-tavon és a Vásárhelyi-pusztán folytattam azt. A tárgyalt területeken 1980-ig végeztem megfigyeléseket. Adatgyűjtésemhez segítséget köszönhetek a Szegedi Fehér-tó ornisát feltáró Dr. Beretzk Péternek, valamint Tóth János, Mészáros Sándor és Farkas István későbbi természetvédelmi öröknek, akik vadászként élték át itt az 1900-as évszázad kezdő esztendeit.

Gyülekező pólingmennyiségekről és jelentős teritékekről csak a Szegedi Fehér-tó és a Vásárhelyi-pusztá tágabb körzetéből maradtak feljegyzett adatok. A többi területen madárszámlálás nem történt egykor, és az ottani vadászatok mértékéről is csak elbeszélések alapján alkothatunk képet.

A pólingvadászatot Magyarországon 1971 óta tiltja jogszabály, de gyakorlatilag az már 1954-ben megszűnt, mikor a Szegedi Fehér-tavon természetvédelmi megokolásból véget értek a lessgödrözések. Végül a Vásárhelyi-pusztán éledt föl ismét rövid időszakra a pólingvadászat az 1960-as évtizedben, amikor rendszertani és táplálkozásvizsgálatok céljából történtek gyűjtések ott.

A Délkelet-Alföld hagyományos pólingvadászatainak néprajzi vonzataira e helyen nem tértem ki, vonatkozásait idézett dolgozatom tárgyalja (STERBETZ, Ethnographia, megj.a.).

3. EREDMÉNYEK

3.1. Szegedi Fehér-tó

Vadász és ornithológiai szemléletű, legkorábbi tájleírását ZSÓTÉR (1890) és LAKATOS (1891) révén ismerjük, akik még természetes-szerű állapotában, mintegy 13 km²-es, vízjárta szikes pusztaként mutatták be azt. Az "Ős-fehértó" 80m körüli tengerszint feletti

fekvésével 40-50 km-es körzetének volt a vízgyűjtője. 1872 óta már a Tiszához vezető első csatorna is megépült, majd 1928-tól mesterséges halastavak rendszerének kifejlesztése kezdődött. Az első tóegység 1933-tól kezdett üzemelni, a tavak fejlesztése 1964-ben 2100 ha-os terjedelemmel zárult. A vízgazdálkodás és a mezőgazdálkodás következményeként a Fehér-tóval szomszédos pusztaterület 150 ha-ra fogyatkozott.

A Fehér-tavi pólingvonulások egykori dinamizmusáról ZSÓTÉR és LAKATOS nem közöltek használható számokat. A BERETZK által szervezett, későbbi felmérések 1933-1948 között a nagy pólingnál 6-8000 őszi, a kis pólingnál 15-20 000 példányszámos tavaszi tetőzéseket átlagoltak még. 1950 utánól kezdődött a gyorsuló fogyatkozás, mely 1980 körül már mindkét fajnál ezer alá apasztotta azok mennyiségét (BERETZK, 1950., BERETZK *et al*, 1959., STERBETZ, naplójegyzetek).

A száz évvel ezelőtti pólingvadászatokban sportvadász még elvétve vett részt. Elsősorban parasztpuskások mívelték azt, zsákmányuknak a szegedi madárpiacon történő értékesítése céljából. Lesgödörből vadásztak, fából faragott, kezdetlegesen kitömött, agyagból gyúrt, vagy kemencében mumifikált pólingmaszkok segítségével. E vadászatoknak LAKATOS KÁROLY volt vadásztörténeti és néprajztudományi értékű, klasszikus krónikása (LAKATOS, 1891). A szegedi madárpiac BERETZK PÉTER, MÉSZÁROS SÁNDOR és TÓTH JÁNOS szerint feltehetően a kiegyezést követő évektől az 1920-as évtized végéig árusított vízivad-féléket. Kezdeti időszakában még Pestre és Bécsbe is szállított. Hosszú szünet után 1945/46-ban ismét árultak vízimadarakat a szegedi hetivásáron, kihasználva a háborút követő élelmezési gondokban rejlő, rövid átmeneti lehetőséget. Az 1940-es évtized második felétől 1954-ig már csak egy BERETZK által szervezett és irányított, szűk körű vadásztársaság hat-nyolc tagja hódolt ennek a sajátos vadászati módnak. Az egykori palócok gödrös-maszkos módszerével, csak azokénál már sokszorta etikusabb követelményekkel.

A piacon értékesített madárteritékekről számszerű adat nem maradt fenn. Kétségtelen, hogy az tekintélyes lehetett egykor, de LAKATOSnak (1891) azon állítása, hogy az idényenként és személyenként ezrekre menő, mindenféle vízimadárból került ki, kétségtelenül messze túlbecsült. Az idézett forrásokból alábbiak tűntek ki:

- ZSÓTÉR LÁSZLÓ 1890 "egyik tavaszi napján" 72 nagy pólingot, 3 kis pólingot, 42 pajzsos cankót és 19 egyéb vízimadarat lőtt (ZSÓTÉR, 1890).
- BERETZK PÉTER 1935 júliusi napon ejtett el 25 nagy pólingot (BERETZK, 1935)
- Ugyanő 1935 szeptember-októberben négy alkalommal 101 nagy pólingot zsákmányolt, egyik társa pedig 40-et (BERETZK, 1935a)

- SZIRÁCSKY SÁNDOR 1941. október 7-én lőtt 107 nagy pólingot, 39 récét és 13 ludat (STERBETZ, 1993)
- 1941. április 11-én BERETZK PÉTERnek 94 kis póling, 11 lúd és 13 réce volt a terítéke (STERBETZ, 1993)
- STERBETZ ISTVÁNNak 1948. november 14-én 18 nagy póling, 52 lúd és 33 réce volt a napi zsákmánya (STERBETZ, 1993)
- STERBETZ ISTVÁN Lőjegyzékében szereplő, kiemelkedő Fehér-tavi adatok:
 - 1947. szeptember 11: 15 nagy póling
 - 1947. október 7: 22 nagy póling
 - 1947. október 19: 23 nagy póling
 - 1947. október 20: BERETZK PÉTER, SZEDERJEI ÁKOS és TILDY ZOLTÁN
együttesen lőttek 62 nagy pólingot, STERBETZ ISTVÁN ugyanakkor 11-et.
 - 1948. április 23: 26 kis póling
 - 1948. április 27: 11 kis póling
 - 1948. augusztus 17: 10 nagy póling
 - 1948. október 1: 17 nagy póling
 - 1949. április 23: 18 kis póling
 - 1949. április 25: 26 kis póling

1947-49 között többnyire már csak hétvégeken vadászott három-négy sportvadász a Fehér-tavon, a fentebb részletezettekhez hasonló eredményekkel. 1947-től a tóvilág belsejéből fokozatosan szorult ki a vadászat Kiskundorozsma és Algyő irányába, a peremterületekre.

3.2. Kiskunfélegyháza, Kisteleki Müller-szék

Kiskunfélegyháza és Kistelek között az 1930-as évtized óta nagyobb forgalmú póling beszállóhely nem alakult ki, bár akkor még terjedelmes legelők láncolata húzódott a két település között. A legelőterületek fokozatosan beszűkültek, földarabolódtak s közben apránként elvesztették madártani jelentőségüket. Utóbb már csak Kistelek szomszédságában a telítetten mintegy 120 ha-os vízfelületet nyújtó Müller-szék tava maradt póling éjjelzöhely, ahonnan számlálási adatokat nem ismerünk. 1941 szeptemberében STERBETZ JÓZSEF vadászott itt néhány alkalommal nagy pólingra. Napi zsákmánya a tíz példányt nem haladta meg. 1947 utántól e területeken nem vadászták a pólingokat.

3.3. Tömörkényi Csaj-tó

Korábbi állapotában vízjárta, tágas szikes pusztá, ahol 1964n óta váltakozó mélységű, zátonyos halastórendszer épült, végső kifejlődésében 1100 ha-on. MÉSZÁROS SÁNDOR szerint egykor elsősorban a kis póling számára volt vonzó e terület, de a halastórendszer kiépítése óta azok számára elvesztette a jelentőségét. Az egykori madárforgalomról számlálási adatok nem maradtak. A harmincas-negyvenes évtizedekben tömörkényi lakosok vadásztak itt lesgödörből, agyag csalimaszkok segítségével. Terítékeiket MÉSZÁROS SÁNDOR nem tudta felbecsülni.

3.4. Pusztaszéri Dongér-tó

A Pusztaszertől Sándorpusztáig nyúló szikes puszták s rajtuk a Pusztaszér község melletti, 60ha-os szikestő a Szegedi Fehér-tó hajdani adottságainak folytatását képezte pólingvonulások szempontjából. BERETZK elmondása szerint Büdösszéken nagy póling, a környező vadvizes legelőkön pedig a kis faj gyülekezett néha akár több ezres mennyiségekben is. Pontosított adatokkal nem rendelkezett erről. Az egykori birtokos Pallavicini uradalomban nem volt a pólingvadászat számottevő. Tóth János szerint azonban a szomszédos községi vadászterületeken az 1900-as időszak kezdetén még a Fehér-taviakhoz hasonló lesgödörös pólingvadászatok történtek, piaci értékesítésre.

3.5. Gátér - Csongrád - Szentes

E három település vonalában, a mai 451 és 45 számú országutak mindkét oldalán többé-kevésbé összefüggő szikes legelők láncolata húzódott az 1920 és 50 közötti évtizedekben. Csatornázottságuk a felgyülemelő vadvizeknek csekély hányadát vezette el. A vonuló pólingok számára akkor itt mintegy 10 000 ha vonzó élőhely kínálkozott. E területeken 1947-től 1980-ig végeztem kisebb megszakításokkal folyamatos megfigyeléseket. Az időszak első negyedében a nagy pólingok őszi tetőzése 1000 körül, a tavaszi kis póling vonulás csúcserősségeit 2-3000 körül átlagoltam. Az utóbbi időszakban, vagyis 1970 utánól már mindkét fajnál száz alá apadt a vonulások tetőzése. Az 1930-as évtizedben itt gyakorta vadászó RADÓ ANDRÁSTÓL kapott tájékoztatás szerint az én észleléseimnél jelentősen erőteljesebb pólingvonulások történtek még. Üzletszerű pólingvadászat nem történt, csak BERETZK biztatására kezdett el néhány helybeli sportember e különleges vadászati módnak

hódolni, jobbra már a 40-es évtized háború előtti éveiből, csalimadarak segítségével, lesgödörből. RADÓ szerint nagyobb terítékek nem adódtak, egy-egy lesen legfeljebb 5-6 példányt ejtettek el vadászonként. Szentesen nagy becse volt a pólingpecsenyének, azt az erdei szalonka húásával egyenértékűnek minősítették. A pólingmell többnyire pácoltan, vadasan, vagy fasiozottként került asztalra.

3.6. Nagyszénási és Csabacsüdi legelők

Szarvas és Nagyszénás között mintegy 4000 ha-nyi szikes legelővonulat időszakos vadvizei voltak hagyományos vízmadár gyülekezőhelyek. E pusztarész azonban már peremterülete volt a Tiszához igazodó póling vonulásnak, ezret meghaladó mennyiségeket soha nem észleltem itt. A pólingvadászat érdekelttségét sem lehetett a Csongrád megyeiéhez hasonlítani. Az 1940/41 évek rendkívül vízbő időszakában a legelők vadászati jogát birtokló három sportvadász ért el személyenként és alkalmanként 8-10 példányos terítékeket.

3.7. Szabadkígyós (egykor Ókígyós) és Kétegyháza legelői

1920-1942 időközében TARIÁN TIBOR végzett itt folyamatos madártani kutatásokat és múzeumi gyűjtéseket (TARIÁN, 1930, 1942, RÉTHY, 1978). Elmondása szerint mindkét pólingfaj több ezres mennyiségben vonult át itt egykor a 3000 ha körül alakuló szikes pusztákon. Lesgödörből, csalimadarakkal egyedül ő vadászott pólingra, és 15-20 példányt is elejtett egy-egy sikeresebb les alkalmával. A környékbeli parasztpuskásokat csak a vadludak és a récék érdekelték. Pólingra sajnálták a löszert, húsát nem sokra becsülték. 1945 után már senki sem vadászott pólingra ezen a területen.

3.8. Vásárhelyi-pusztá

A XVIII. Században még Hódmezővásárhelytől Gyuláig 80 km-es, így elnevezett rétvilág létezett és átalakulása csak lassan bontakozott ki a későbbiekben. A XIX. század utántól kezdték kiosztani a réteket. Az irodalomjegyzékben szereplő levéltári ügyirat szerint 1858-ban még mindössze 14 tanyát tartottak számon Hódmezővásárhely csomorkányi körzetében. A máig fennmaradt kisebb-nagyobb szikes pusztá foltok összességükben mintegy 20 000 ha póling élőhelyet jelentenek Gyopáros, Orosháza, Kardoskút, Tótkomlós, Békéssámsón, Csomorkány, Kakasszék és Szőkehalom térségében. Ezen belül az 1,4 km²-es

Kakasszéki-tavon, a kereken 100 ha-os Kardoskúti Fehér-tavon, és a Békéssámsonnal szomszédos 4000 ha-nyi vízjárta legelők térségében adódtak mindenkor a legjelentősebb nagy és kis pólinggyülekezések.

E hatalmas arányokkal kínálkozó, háborítatlan életviszonyok a pólingfajoknál vonulási hagyományokat fejlesztettek ki, a Szegedi Fehér-tóéhoz mérhető madármennyiségekkel. E területeken 1950-től 1980-ig végeztem pólingszámlálásokat s az időszak első két évtizedében nagy pólingból 5000 őszi, kis pólingból 25 000 körüli tavaszi tetőzéseket mutattam ki. Az átvonulók gyorsuló fogyatkozása 1970 utántól nyilvánult meg. Farkas István az általam számba veteknél sokszorta erőteljesebb pólingmozgalmakra emlékezett itt az 1920-as és a 30-as évtizedekből (STERBETZ, 1975., 1994., 1995).

Farkas István szerint az 1900-as évek elején Kardoskút és Békéssámson térségében a parasztok éppúgy vadásztak lesgödörből, csalimadarakkal pólingra, akár a Szegedi Fehér-tavon hajdanában, csak sokkal szerényebb mértékben. Zsákmányaikat elvétele hasznosították a szegedi heti vásárokon, bizonyára a nagy távolság miatt. A pólinghús fogyasztása -akárcsak a Kígyósi pusztákon- itt sem volt népszerű. A századelő vásárhelyi pólingvadászatairól számadat nem maradt fenn. A későbbi, már sportcélú pólingvadászatokunk már magam is részese voltam. Beretzk Péter biztatására az orosházi Szent László Vadásztársaság 1940 rendkívül vízbő tavaszán figyelt föl erre a különleges vadászati lehetőségre s hódolt annak a háborút követő változásig.

Többszörre a Kakasszéki-tó és Gyopáros szikes tava volt e vadászatok színhelye. A csalimadár és lesgödör itt felesleges volt, a keskeny tavak nádszegélyéből lesték a vízmeder hossz tengelyében áthúzó pólingokat. Az itt elejtett zsákmány alkalmanként és személyenként általában 5-10 példány körül alakult. 1945 utántól megszűntek a pólingvadászatok, csak 1963-69 időközében került sor 129 nagy és 74 kis póling vizsgálati célú gyűjtésére a Kakasszék és Békéssámson közötti térségből. Elejtésüket egyrészt a belterjesedő legelőgazdálkodás során felmerült táplálkozási problémák, másrészt rendszertani kérdések vizsgálata kívánta meg. A gyűjtéseket magam végeztem a Madártani Intézet részére. A teríték megoszlását a **2. és a 3. táblázatok** részletezik.

2. táblázat: A Vásárhelyi-pusztán gyűjtött 129 nagy póling (*Numenius arquata*) havi megoszlása 1963-1969 között (STERBETZ, 1994)

Table 2: Monthly pattern of 129 *Numenius arquata* collected on Vásárhelyi-pusztá between 1963 and 1969

Hónap Month	Kakasszék	Kardoskút	Békéssámsón	Orosháza	Összesen Total
III.				5	5
IV.	2	5	10		17
V.		1	12		13
VI.	6		4		10
VII.	8	6	4		18
VIII.		5	10	3	18
IX.	16				16
X.	10	5	2	2	19
XI.	6		4	2	12
XII.			1		1
	48	22	47	12	129

3. táblázat: A Vásárhelyi-pusztán elejtett 74 kis póling (*Numenius phaeopus*) havi megoszlása 1963-1969 között (STERBETZ, 1995)

Table 3: Monthly pattern of 74 *Numenius phaeopus* collected on Vásárhelyi-pusztá between 1963 and 1969

Hónap Month	Kakasszék	Kardoskút	Békéssámsón	Összesen Total
III.	1	1	4	6
IV.	10	8	29	47
V.			7	7
VI.	2	1	1	4
VII.			6	6
VIII.	1			1
IX.	1		1	2
X.			1	1
	15	10	49	74

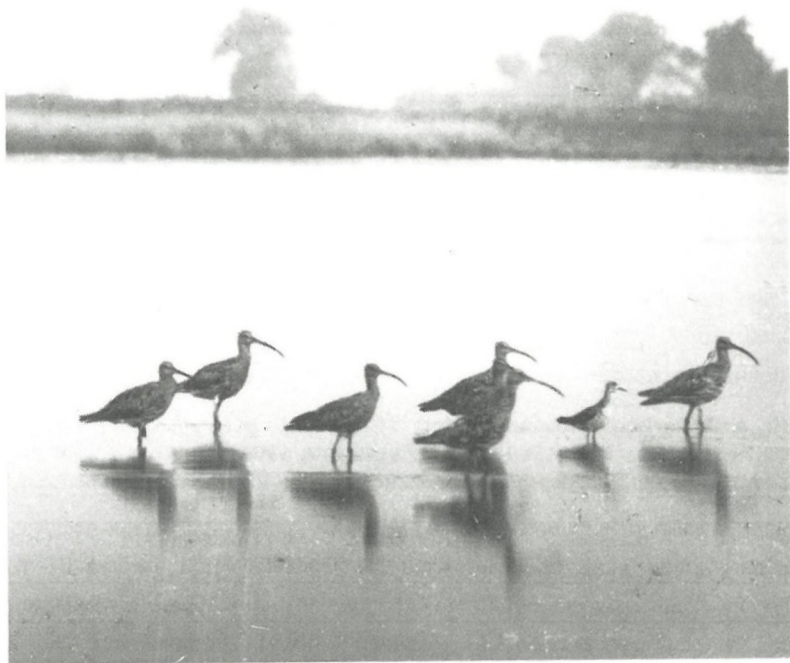
Kiemelkedő napi eredmények voltak:

Nagy pólingból: Kakasszék 1966. IX. 12. 14

Békéssámszon 1967. V. 2. 11

Kis pólingból: Békéssámszon 1957. IV. 21. 18

Az elejtett nagy pólingok között emelkedő számokkal megkerülő keleti alfaj (*Numenius arquata orientalis* C.L. BREHM, 1831) példányokból a nagy póling vonulás lassú nyugatratolódására lehetett következtetni (KEVE ÉS STERBETZ, 1968, 1968a).

1. kép: Nagy pólingok a Kardoskúti Fehér-tavon (FOTO: STERBETZ)
Picture 1: Curlews at Lake Fehér at Kardoskút (PHOTO: STERBETZ)

3.9. Szegedi Nagyszéksós-tó

A jelenleg 1 km² körül váltakozó kiterjedésű, időszakosan vízborította, sekély szikestó a város közelsége miatt ma már elvesztette madártani jelentőségét. Tóth János szerint azonban itt még a Fehér-tavihoz hasonló pólingvadászatok folytak, piaci célra az 1910-es években. A vadászatok mértékéről adat nem maradt fenn.

4. A VÉKONYCSŐRŰ PÓLING TERÍTÉKÉNEK ALAKULÁSA

Ezt a nagyon ritka fajt korábban még muzeális indokkal következetesen vadászták. Később már érvényesült a kímélő szándék, de a faj nehéz felismerhetősége miatt ez nem mindenkor érvényesülhetett. A kézre kerültek száma elenyésző volt, 1845-1980 időközéből mindössze 22 példány került különböző gyűjteményekbe a Délkelet-Alföldön (STERBETZ, 1992). Adataikat a 4. táblázat ismerteti.

4. táblázat: A vékonycsőrű póling (*Numenius tenuirostris*) gyűjtési adatai (STERBETZ, 1992)

Table 4: Origin of *Numenius tenuirostris* in Hungarian collections (Sterbetz, 1992)

Gyűjtőhely Site	Idő Time	Pld No.	Sex	Elejtő Collector	Gyűjtemény Collection
Szeged környéke	1893.03.28	1	?	?	Nat. Hist. Muz. Wien
Szegedi Fehér-tó	1890.03.20	2	?	Zsótér, L.	Az elejtő gyűjteményében
	1893.03.27.	1	?	Zsótér, L.	Az elejtő gyűjteményében
	1983.04.10.	4	?	Kosztka, L.	?
	1935.09.01.	1	H	Beretzky, P.	Szegedi Múzeum
	1935.09.25.	1	N	Beretzky, P.	Term. Tud. Múzeum, Bp.
	1941.09.14.	1	?	Sterbetz, I.	Az elejtő gyűjteményében
	1943.10.13.	2	N?	Beretzky, P.	Term. Tud. Múzeum, Bp.
	1947.11.15.	1	?	Sterbetz, I.	Szegedi Múzeum
	1947.11.16.	1	H	Beretzky, P.	Szegedi Múzeum
	1947.12.09.	1	?	Sterbetz, I.	Madártani Intézet, Bp.
	1948.11.08.	1	?	Széchenyi, Zs.	Madártani Intézet, Bp.
Kiskunfélegyháza	1893.10.28.	1	?	Herman, O.	?
Kétegyháza	1938.09.08.	1	?	Tarján, T.	Békéscsabai Múzeum
Kardoskút	1959.08.03.	1	?	Farkas, I.	Szegedi Múzeum
	1966.09.22.	1	N	Sterbetz, I.	Madártani Intézet, Bp.
	1970.06.18.	1	?	Sterbetz, I.	Szegedi Múzeum

E preparátumoknak bizonyos hányada időközben megsemmisült. A Természettudományi Múzeumot Budapesten két alkalommal is érte háborús kár, a Madártani Intézet is leégett a főváros 1945. évi ostrománál. A később idekerült példányok a megújított gyűjtemény elhelyezéseinek viszontagságos körülményeiben egynek kivételével eltűntek. A

Szegedi Móra Ferenc Múzeum Fehér-tavi madárgyűjteménye az anyag széttelepítésének és szükséggraktározásának során szintén sokat károsodott. Tekintettel a vékonycsőrű póling különösen nagy természetvédelmi érdekeltiségére, e helyen hívom fel a figyelmet a még fellelhető preparátumok újbóli számbavételének szükségességére.

5. KÖVETKEZTETÉSEK

Bár statisztikailag értékelhető, terjedelmesebb adatsorokkal nem rendelkezünk, a lehetőség adta helyzetkép így is érzékelteti a hajdani pólingvadászatok természetvédelmi szerepét. Tényként fogadhatjuk, hogy a vízivadászatnak ez a különleges formája országos viszonylatban mindössze a Délkelet-Alföldnek szűk térségében volt népszerű egykor, s azon belül is csak a Szegedi Fehér-tó tágabb körzetében adódtak 80-100 évvel ezelőtt még számottevőnek feltételezhető területek. Az 1920-as évek végétől, vagyis a piaci zsákmányértékesítések elérdektelenedésével pedig alig néhány sportember hódolt már a lessgödrös pólingvadászatnak. Ilyen körülmények között az átvonuló tömegek apadásának okait kutatva a vadászatnak nem tulajdoníthatunk jelentőséget. A már a XIX. század közepétől is rendkívül ritkának ismert vékonycsőrű póling esetében pedig az 1930-as évektől folyamatos és megbízható megfigyelésekből sem tűnik ki az előfordulási esetek következetes ritkulása. E faj elterjedéséről, világállományáról ma is olyan szűkösek az ismereteink, hogy abból nem mérhetjük le a törpe populáció dinamizmusának alakulását. Egy bizonyos: a Magyarországon másfél századon át csak véletlenszerűen, nagyon elvétve megkerült madárritkaság sorsát egy 100 km-es körzetre szorítkozó, és az utóbbi 50 évben már megszűntnek tekinthető vadásztevékenység nem befolyásolhatta. A pólingfajok később bekövetkezett védetté nyilvánításának szükségességét azonban ennek ellenére sem lehet kétségbe vonni.

A Magyarországon átvonuló pólingfajok tömegviszonyainak apadására magyarázatot keresve annál valószínűbben tekinthetjük elsődleges károsítónak az élőhelyeket átalakító környezethatásokat. A még ősalapot szerű tájádottságok középkori maradványait BLAZOVICH (1985), a XIX. századi képet pedig NAGY, F. (1812), PALUGYAI (1855), végül LAKATOS (1891) rajzolta meg. Az egykor hatalmas, összefüggő pusztai területek feldarabolódásának és benépesítésének folyamata SZEREMLEI (1911), NAGY, Gy. (1975, DÉVÉNYI és munkatársai (1977), MURÁNYI és HANKÓ (1978) és HERCZEG (kézirat) műveiben követhetők nyomon. A vízjárta, füves térségeket kiszárító csatornázások történetét HUSZÁR (1821) alapművéből kiindulva BODNÁR (1928), GAZDAG (1964, 1966) tanulmányai érzékeltetik. A

halastórendszerek problémáit BERETZK (1950) és KMOSKÓ (1974) ismertették. Az egykori rövidfüves szikes puszták kemizálásának, gépi kezelésének, öntözésének, magasfűvű kaszálókká alakításának és a legeltetés elmaradásának természetvédelmi kihatásaival STERBETZ (1977, 1978, 1993, 1994, 1995, 1995a) foglalkozott. Egyes helyeken a nagyüzemi méretű házi réce és lúdtartás is jelentősen károsította a pusztá madárvilágát (STERBETZ, 1972).

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a magyarországi pólingvonulások környezeti adottságainak romlása régen kezdődött, és az utóbbi évtizedekben erőteljesen hatványozódott. Ez vonulási hagyományokra ható ökológiai tényezővé válhat európai méretben is. A Délkelet-Alföldön tapasztalt pólingfogyatkozások évszázados keresztmetszetben állíthatók párhuzamba a mindenkori élőhelyváltozásokkal! A magyar tapasztalatok ígéretesnek sejtetik e kérdések kontinentális méretben szervezett jövőbeni vizsgálatát.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

A Magyarországon átvonuló póling fajok (*Numenius arquata*, *Numenius phaeopus*, *Numenius tenuirostris*) 1971 óta védettek. A dolgozat arra keres választ, hogy a korábbi vadászatuk befolyásolhatta-e itt az állományviszonyok alakulását. A vizsgálatból kitűnt, hogy országos relációban is a *Numenius* fajoknak nem volt számottevő vadászati jelentősége. Egyetlen kivétel Délkelet-Magyarországon a Szeged-Hódmezővásárhely és Békéscsaba tágabb körzetének sztyepp jellegű (= pusztá) élőhelyei, ahol kis és nagy pólingra hagyományos vadászatok folytak a XIX. század utolsó és a XX. Század első évtizedeiben. 1930 előtt Szegeden a lessgödörből, csalmadarak segítségével lőtt vadat még piacon is értékesítették. 1935 utántól már ezeken a területeken is 10-15 sportvadász vadászott pólingra. A kipusztulással veszélyeztetett vékonycsőrű póling nagyon elvétve került meg a vadászok zsákmányában.

Az értékelt adatok alapján Magyarországon az egykori vadászatok a póling fajokat sohasem veszélyeztették. Az átvonuló mennyiségek folyamatos apadását az élőhely viszonyok romlásával magyarázzuk.

IRODALOMJEGYZÉK

- ANDDÓ, M. (1964): A Délkelet-Alföld természeti földrajzi adottságainak értékelése. Kandidátusi értekezés, kézirat
- ANDÓ, M. (1968): A pusztaszeri Dongér-tó természeti földrajzi viszonyai. Kézirat

- ANDÓ, M. (1974): Békés megye természeti földrajza in: KRAJKÓ, M. szerk.: Békés megye gazdasági földrajza. Békéscsaba: 13-75p.
- ANDÓ, M és JAKUCS, L. (1967): A Dél-Tiszántúl természeti földrajzi tájértékelése. Összefoglaló az O.K.G.T. részére. Kézirat
- BACSÓ, N. (1961): A pusztai-atlanti és mediterrán éghajlati jelek hatása hazánk mezőgazdaságára. Einfluss der steppen, atlantischen und mediterran Klimamerkmal auf die Landwirtschaft Ungarn. *Agrártudományi Egyetem Mezőgazdaságtudományi Karának Közleményei* I.:157-172.
- BARANYÓ, G. (1986): Hidrológia és vízgazdálkodás a kigyósi védett területekben. Környezet és Természetvédelmi Évkönyv. Békéscsaba, 6:99-144.
- BENT, A. (1992): Life histories of North American shorebirds. Smithsonian Institution V.S. *Nat. Mus. Bull.* Washington, 146:339pp.
- BERETZK, P. (1935): Lesgödörben hajnaltól napáldozásig. *Nimród Vadászújság* XXIII. Juli.20.: 325-328.
- BERETZK, P. (1935a): A Numeniusok (gojzerek) előfordulása és vadászatának módja Szeged környékén. *Nimród Vadászújság* XXIII. Dec.1: 531-534 és dec. 10: 549-552.
- BERETZK, P. (1937): Itt vannak a kis gojzerek. *Nimród Vadászújság* XXV. Május 10: 217-219.
- BERETZK, P. (1937a): Tavaszi gojzerezés. *Dél-Magyarország*, május 16:3.
- BERETZK, P. (1950): The avifauna of the Fehér-tó near town Szeged. *Aquila*, 51-54: 51-80.
- BERETZK, P. (1956): Die Brachvögel jagd in Ungarn. *Feld, Wald und Wasser* (Schweiz), 16: 329-332.
- BERETZK, P.; KEVE, A.; NAGY, B. és SZILJ, J. (1959): A pólingok gazdasági jelentősége és a hazai populációk rendszertani helyzete. Economic Importance of the Curlews and taxonomical position of the Hungarian Populations. *Aquila*, 65: 89-126.
- BLAZOVICH, I. (1985): Körös-Tisza-Maros középkori településrendje. Békéscsaba, Szeged, 55 pp.
- BODNÁR, B. (1928): Hódmezővásárhely régi vízrajza. Szegedi Alföldkutató Bizottság Könyvtára III. szakoszt. 5.sz. Szeged: 153-194.
- BODROGKÖZY, GY. (1965): Ecology of the halophilic vegetation of the Pannonicum. IV. Investigations on the solonets meadow soils of Orosháza. *Acta Biol.* Szeged, Nova ser. XI.3-4: 207-227.
- BODROGKÖZY, GY. (1966): Ecology of the halophilic vegetation of the Pannonicum. V. Results of the investigation of the Fehér-tó of Orosháza. *Acta Botanica Hungarica*, 12: 9-26.
- BODROGKÖZY, GY. (1970): Ecology of the halophilic vegetation of the reserve of lake Dongér at Pusztaszer. *Acta Biologica Szeged*, 16: 21-41.
- BODROGKÖZY, GY. (1974): Békés megye növényvilága in: KRAJKÓ, M. szerk. Békés megye gazdasági földrajza. *Békés megyei Tanács VB. Kiadv.* Békéscsaba: 85-87.
- BODROGKÖZY, GY. (1980): Szikespuszták és növénytakarójuk. *A Békés megyei Múzeumok Közleményei*, Békéscsaba. 6: 29-49.
- DARÓK, J. (1965): Talaj in: NAGY, GY. Szerk. Orosháza története és néprajza. Békéscsaba, 37-46 pp.

- DÖVÉNYI, Z.; MOSOLYGÓ, L. és RAKONCZAY, J. (1977): Természeti és anthropogén folyamatok földrajzi vizsgálata a kigyósi pusztta területén. *Békés megyei Természetvédelmi Évkönyv*, Békéscsaba. 2: 43-72.
- GAZDAG, L. (1964): A Szárazér vízrendszere. *Földrajzi Értesítő*: 364-374.
- GAZDAG, L. (1966): Régi vízfolyások, elhagyott folyómedrek, fokok in: NAGY, GY, szerk. Orosháza története. Szántó Kovács János Múzeum, Orosháza. *Évkönyv*: 145 pp.
- GLUCK, A. (1893): *Numenius tenuirostris* Vieill in Ungarn erlegt. *Ornithologische Jahresbericht* IV: 164.
- GRATTON, A. (1991): Conservation of the Sneider billed Curlew. *ICBP. Monograph*. No.6: 60.
- GRÓF, I. (1938): Csongrád vármegye természeti viszonyai in: *Vármegyei szociográfiák* I. Budapest: 22-30.
- HERCEGH, M. (-): A vásárhelyi határ kialakulásának vázlatos története. Kézirat in: Szántó Kovács János Múzeum irattára, Orosháza. 244 leltári szám. Hódmezővásárhelyi Levéltár I.3.10.IV.1106 d 2.sz. ügyirat.
- HUSZÁR, M. (1821): Vízrajzi értekezés. Gyula. Kőrösvidéki Vízügyi Igazgatóság kiadványa. Szerk. KÓSA, F. 62pp.
- KARAKASEVICH, K. (1942): A Maros-Tisza szög földrajza. Szeged 64 pp.
- KEVE, A és STERBETZ, I. (1968): Taxonomie in Dienste der Vogelforschung. *Zool. Abh. Dresden*, 31: 227-229.
- KEVE, A és STERBETZ, I. (1968a): Verschiebung beim Grossen Brachvogel (*Numenius arquata*) in Ungarn. *Die Vogelwarte* 3/41: 179-200.
- KMOSKÓ, A. (1974): A Szegedi Fehér-tó története. Kézirat
- KOVÁCS, A. és MOLNÁR, Z. (1986): A Szabadkigyósi Tájvédelmi Körzet fontosabb növénytársulásai. *Környezet és Természetvédelmi Évkönyv*, Békéscsaba. 6: 165-199.
- LAKATOS, K. (1891): Vadászati és madarászati emlékeimből. Szeged, 128 pp.
- MOLNÁR, ZS. (1991): És a pitvarosi puszták és növényviláguk. *Kiss Ferenc Csongrád megyei Természetvédelmi Egyesület Évkönyve*. 1990-91: 43-47.
- MOLNÁR, ZS. (1992): A pitvarosi puszták növénytakarója különös tekintettel a löszpusztagepekre. *Botanikai Közlemények*, 79: 19-27.
- MOLNÁR, ZS. és BÍRÓ, M. (1995): A Kardoskúti Fehér-tó Természetvédelmi Terület kezelési tervét alapozó botanikai felmérés. Kézirat.
- MUCSI, N. (1979): A Dél-Alföld földtana, földtörténeti, ősföldrajzi vázlata. Alföldi Tanulmányok, 1979: 7-30.
- MURÁNYI, M. és HANKÓ, L. (1978): Rét-legelőterületek megyénkben. *Békés megyei Természetvédelmi Évkönyv*. Békéscsaba, 3: 77-102.
- NAGY, F. (1812): Hódmezővásárhely városának rövid rajzolatja. *Tudományos Gyűjtemény*, 2: 34.
- NAGY, GY. (1975): Parasztélet a Vásárhelyi pusztán. *Békés megyei Múzeumok Közleményei*. Békéscsaba, 4: 47-120.
- PALUGYAI, I. (1855): Békés, Csanád, Csongrád és Honth vármegyék leírása. Pest.
- PÉCZELY, GY. (1972): Hódmezővásárhely éghajlata. *Bethlen Gábor Gimnázium Jubileumi Évkönyve*, Hódmezővásárhely: 153-164.
- PÉCZELY, GY. (1975): A pusztta éghajlata in: NAGY, GY. Szerk. Parasztélet a Vásárhelyi pusztán. *Békés megyei Múzeumok Közleményei*. Békéscsaba, 4: 27-34.

- RAKONCZAY, J. (1986): A szabadkígyósi puszta földtani viszonyai és geomorfológiája. *Környezet és Természetvédelmi Évkönyv*, Békéscsaba, 6: 19-42.
- RAKONCZAY, J. (1986a): A Szabadkígyósi Tájvédelmi Körzet talajviszonyai. *Környezet és Természetvédelmi Évkönyv*, Békéscsaba, 6: 19-41.
- RAPAICS, R. (1972): A szegedi és csongrádi sós és szikes talajok növénytársulásai. *Botanikai Közlemények* XXIV: 12.
- RÉTHY, ZS. (1978): A Békéscsabai Múzeum madártani gyűjteményének katalógusa. *Békés megyei Múzeumok Közleményei*, 5: 293-320.
- STEFANOVITS, P. (1963): Magyarország talajai. Budapest, 380 pp.
- STERBETZ, I. (1972): Vízivad. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 203 pp.
- STERBETZ, I. (1975): A Kardoskúti Természetvédelmi Terület madárvilága 1952-73 időszakában. *Die Vogelwelt des Naturschutzgebietes Kardoskút im Zeitraum 1952-73. Aquila*, 80-81: 91-120.
- STERBETZ, I. (1978): Kelet-magyarországi sztyeppjellegű puszták fészkelő madárvilágának alakulása legeltető és kaszáló hasznosításban. Development of the nesting ornithofauna on biotops used as pasture and hayfield in E. Hungarian steppes. *Déri Múzeum Évkönyve*. Debrecen, 1989 + 1990: 75-86.
- STERBETZ, I. (1992): A vékonycsőrű póling (*Numenius tenuirostris*) Magyarországon 1845-1989. *Die Dünnschnabel Brachvogel Numenius tenuirostris in Ungarn 1845-1989. Déri Múzeum Évkönyve*. Debrecen, 1989 + 1990: 75-86.
- STERBETZ, I. (1993): Javaslat a Hódmezővásárhely - Csomorkányi puszta természetvédelmére. KTM természetvédelmi pályázat. Kézirat.
- STERBETZ, I. (1993a): A vadludak országútján. *Nimród Alapítvány kiadványa*. Budapest, 104 pp.
- STERBETZ, I. (1994): Nagy póling (*Numenius arquata*) alfajok állománymozgalma és táplálkozása Délkelet-Magyarországon. Movements and feeding of different subspecies of Curlew (*Numenius arquata*) in Hungary. *Aquila*, 101: 111-122.
- STERBETZ, I. (1995): The conservation of Whimbrels (*Numenius phaeopus*) in SE - Hungary. A kis póling (*Numenius phaeopus*) természetvédelmi problémái DK Magyarországon. *Aquila*, 102: 29-40.
- STERBETZ, I. (1995): Vizsgálatok a tervezett Kőrös-Maros Nemzeti Park legeltető állattartásának tervezéséhez. A *KTM Természetvédelmi Hivatalának Tanulmánykötetei*, 2: 99-151.
- STERBETZ, I. (1997): Zöld kalapban. Nimród alapítvány, Budapest, 130 pp.
- STERBETZ, I. (in press): Csalimadaras vízivadászatok népi hagyományai a Dél-Alföldön. *Ethnographia*. Megjelenés alatt.
- SZABÓ, J. (1966): Az öntözött ösgyepek műtrágyázásának hatása a növedék magasságára és sűrűségére. *Felsőfokú Mezőgazdasági Évkönyv*. Szarvas: 115-131.
- SZABÓ, I. (1975): A puszta talaja in: NAGY, GY. Szerk. Parasztélet a vásárhelyi pusztán. *A Békés megyei Múzeumok Közleményei*. Békéscsaba, 4: 17-25.
- SZEREMLEI, S. (1911): Hód-Mező Vásárhely története IV. Hódmezővásárhely, 234 pp.
- SZUDÁR, B. (1986): A kutatási terület éghajlata és a vizsgálati időszak időjárása (Szabadkígyós). *Környezet és Természetvédelmi Évkönyv*, 6: 43-78.
- TARJÁN, T. (1930): Békéscsaba vidékének madárvilága in: Békéscsaba történelmi és kulturális monográfiája, szerk. KORNIS, GY. Békéscsaba, 112 pp.

- TARJÁN, T. (1942): Az ókígyósi szikespuszta vízimadarak 1939 és 1940-ben. Die Wasservögel der Natronpuszta von Ókígyós in dem Jahre 1939 und 1940. *Aquila*, 46-49: 458-490.
- TIMÁR, L. (1952): A Délkelet-Alföld növényföldrajzi vázlata. *Földrajzi Értesítő*, 1: 489-511.
- ZSÓTÉR, L. (1890): A szélkiáltó vadászata tavaszi húzáskor. *Vadász Lap*, március 15: 105-107.
- ZSÓTÉR, L. (1894): *Numenius tenuirostris* Vieill. és *Haemantopus ostralegus* L. Vékonycsőrű szélkiáltó és csigaforgató a Szegedi Fehér-tavon. Der Dünnschnabelbrachvogel und Austernfischer am Fehér-tó bei Szeged. *Aquila*, 1: 157-159.

NOTES CONCERNING THE FORMER HUNTING OF THE MIGRATING CURLEW SPECIES (*Numenius* sp.) IN SOUTHEAST HUNGARY

Dr. Sterbetz, I.

SUMMARY

The Author concludes: The migrating curlew species are protected in Hungary since 1971. The paper sees answer whether the earlier hunting of these species might have influenced the development of the stock. From the study it became obvious that the *Numenius* species were not significant with respect to shooting. One exception is the steppe (puszta) like habitats of the greater area of Szeged-Hódmezővásárhely and Békéscsaba in Southeast Hungary, where a small and a large curlew species was shot regularly in the last decades of the XIX. century and the early decades of the XX. century. Before 1930, game birds shot from pits with the help of decoys were sold in the market in Szeged. After 1935 some 10-15 sportsmen hunted for curlew. The endangered Slender-billed curlew (*Numenius tenuirostris*) very seldom appeared in the bag of hunters.

According to the information reviewed, the former hunting practices never endangered the curlew species. The gradual decline of the quantity of the migrating curlew is explained with the deterioration of habitat.